

TRADUCERI

**MĂRGĂRITARE MISTICE DIN OPERA EPISTOLARĂ
A MONAHULUI SIRIAN IOAN SABA DE DALYATHA
(Scrisorile I-IV)**

Diac. drd. Ioniță APOSTOLACHE
Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova

Ioan Saba de Dalyatha a făcut parte, la fel ca alți cunoscuți mistici sirieni, din tradiția răsăriteană a monahismului sirian, viețuind în secolul al VIII-lea în nordul Irakului de astăzi, după cum afirmă sirologul englez Sebastian Brock¹. Acesta și-a petrecut cea mai mare parte din viață în singurătate, ca eremit, în Muntele Dalyatha (poziționat în sud-estul Turciei de astăzi)². Din rodul experiențelor sale mistice s-a născut o bogată colecție de scrieri, formată din: douăzeci de Omilii, cincizeci și unu de Scrisori și mai multe „povețe duhovnicești”. După moarte, opera sa a fost condamnată pentru sabelianism și mesalianism, alături de cea a lui Ioan Singuraticul și Iosif Hazzaya, într-un sinod local reunit, în 786-787, sub patriarbul nestorian Timotei F.

Problema identității sale nu este însă într-atât de simplă, existând numeroase divergențe cu privire la perioada în care acesta și-a desfășurat activitatea. Astfel, conform lui J.S. Assemani, Ioan Saba de Dalyatha a fost contemporan cu Sfântul Isaac de Ninive, trăind pe la mijlocul secolului al VI-lea, Assemani confundându-l însă cu scriitorul ortodox Joannes de Dilaita. William Wright nu reușește nici

¹ Sebastian P. Brock, *Spirituality in the Syriac Tradition*, St. Ephrem Ecumenical Research Institute (SEERI), Kottayam, India, 1989, pp. 35-36.

² Originar din Ardamut, în Beth Nuhadre, Ioan și-a început viața monahală în Mănăstirea Yozadak, în Munții Cardu. Aici a rămas o vreme, după care s-a retras în Munții Dalyatha, unde a întemeiat o nouă mănăstire. Vezi: Remus Rus, *Dicționar explicativ de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 396.

³ Antoine Guillaumont, *Sources de la doctrine de Joseph Hazzâyâ*, în *L'Orient Syrien*, 1958, vol. III, 1, pp. 3-24.

el o datare exactă a misticului sirian, plasându-l în jurul anului 550. Cu toate acestea, el reușește să clarifice încurcătura de nume, demonstrând că formele Dilaita și Dalyatba nu sunt identice, identificând și delimitând cele două localități. Orientalistul francez Rubens Duval îl identifică pe Ioan cu unul dintre ucenicii misticului Iosif Hazzaya, justificând aceasta în baza corespondenței de gândire și compatibilității ideologice dintre ei⁴. Mai târziu, la începutul anilor '80, preotul carmelit Robert Beulay⁵ a reușit să articuleze identitatea și opera misticului nestorian, oferind, printr-o analiză critică, o reac-tivare a acestora în lumea academică a teologiei siriene.

Principala acuză adusă operei lui Ioan de Dalyatba era legată de folosirea conceptului de „vedere dubovnicească a lui Dumnezeu” în suflet. Profesorul Robert Beulay a cules fragmentar, din versiunea arabă (singura care se mai păstrează), textul elaborat de sinodali, reușind să-l integreze, parțial, într-o descriere generală asupra evenimentului în cauză: „Catholicosul Timotei îl excomunică pe Ioan, zis «de Dalyatba», pe Ioan de Apamea și pe Iosif, într-un Sinod al Părinților. Când aceștia s-au reunit, el le-a vorbit despre pericolele acestor timpuri și despre întunericul care-i înconjurau; la un punct a spus că, dacă n-ar fi fost milostivirea lui Dumnezeu, oamenii ar fi pățimit din nou ca în ziua potopului. El a spus că un grup de călugări, ce se credeau viețuitori laolaltă cu îngerii, înșelau lumea și, prin alunecarea lor, răspândeau între oameni greșeli grave. Printre aceștia, el l-a amintit și pe Ioan de Dalyatba, care ar fi urmat lui Sabelie, crezând că Fiul și Dubul Sfânt sunt Puteri și nu Persoane, că Logosul a fost numit Fiu nu pentru că este din Tatăl, ci pentru că prin El Tatăl a făcut toate, spunând, totodată, că făptura cea zidită își poate vedea Ziditorul. Printre acestea el aminti de un oarecare Iosif, spunând că: «Dacă doriți să primiți darurile Dubului Sfânt, nu numai zăboviți la rugăciune sau la slujire, ci părăsiți locurile întunecate, în care nu ați putea auzi nici măcar cântecul păsărilor». Se îndoia el

⁴ Brain E. Colless, *The Biographies of John Saba*, în *Parole de l'Orient*, 1972, vol. 3, nr. 1, pp. 45-47.

⁵ Robert Beulay *La lumière sans forme. Introduction a l'etude de la mystique chretienne syro-orientale*, în col. „L'Esprit et le Feu”, Édition de Chevetogne, Belgique, pp. 214-215; Idem, *L'Enseignement spirituel de Jean de Dalyatba mistic syro-oriental du VIIIe siècle*, în „Collection Theologie Historique”, nr. 83, „Avant-propos” de Antoine Guillaumont, Beucheste, Paris 1990, pp. 6-10.

de faptul că Sfântul Dub a venit în lume, pogorându-se peste Sfinții Apostoli în plină zi? În altă parte el spune: «Atunci când cineva a ajuns la desăvârșire, nu mai are nevoie nici de rugăciune, nici de psalmodiere, de citirile sfinte sau de muncă, deoarece este desăvârșit». El a spus de asemenea că Trupul și Sângele Domnului sunt sfințite de Dubul Sfânt prin rugăciunea continuă; și de asemenea că sufletul nu a fost făcut împreună cu trupul, fiind mai înainte cu Dumnezeu. Despre dumnezeire a spus, în mod greșit, că poate fi văzută, cu toate că Domnul a spus că: «Nimeni nu Mă va putea vedea și va rămâne în viață», iar Fiul a mărturisit că numai El singur L-a putut vedea pe Tatăl, El și Dubul, după cum spune Marele Pavel: «Nici un om nu L-a văzut în această lume și nimeni nu poate să-L vadă». Din această pricină, Părinții i-au scos pe aceștia (amintiți mai sus) din sânul Bisericii, așa cum au făcut odinioară înaintașii lor cu: Arie, Eunomie, Macedonie, Apolinarie, Chiril și Sever, nefiind primiți, cum au fost de pildă: Atanasie, Vasile, Grigorie, Diodor, Ioan Hrisostom, Teodor și Nestorie. Ei au condamnat Sinoadele de la Efes și Calcedon, pentru că cei de acolo s-au pus de acord să spună că cele două ipostase erau de fapt unite într-unul singur. Acum, Părinții care s-au reunit, în frunte cu Mar Timotei, și au anatematizat pe oricine ar fi spus că prin omenitatea Domnului nostru poate vădi dumnezeirea Sa sau că aceasta ar putea fi văzută de vreo creatură, oricine ar fi fost aceasta. Ei afirmau, de asemenea, că sufletele nu mai simt nimic odată cu părăsirea trupurilor, până când se vor întoarce din nou în acestea; căci nici o ființă omenească nu a atins desăvârșirea din această lume, cu excepția Celei cu care a fost îmbrăcat Hristos. Au fost anatematizați toți cei care citeau cărțile lui Iosif, Ioan de Dalyatha sau Ioan de Apamea. Oricine le-ar fi așezat în bibliotecă sau într-un colț al camerei sale era pe loc excomunicat⁶.

Luând în calcul prevederile sinodului nestorian, Beulay consideră acuzațiile aduse de Timotei mult prea departe de adevăratul conținut al operei lui Ioan de Dalyatha. Dacă luăm în calcul problema vederii lui Dumnezeu, care constituie unul dintre capetele principale de acuzație, observăm că monahul de Dalyatha nu abordează

⁶J.S. Assemani, *Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana*, III, 1, Rome, 1725, p. 100, apud Robert Beulay, *L'Enseignement spirituel...*, pp. 423-424; Idem, *La lumière sans forme*, pp. 229-231.

stricto sensu acest subiect, ci se referă la o „vedere spirituală”, o reflectare a lui Dumnezeu în oglinda inimii celui care s-a curățit pe sine de patimi. Cu toate acestea, abordarea misticului sirian avea în sine o vădită tendință mesaliană. În acest sens, Beulay comentează: „Raportul dintre acuza legată de vederea lui Dumnezeu și cea de mesalianism este, în spiritul Părinților sinodali, cât se poate de clar. Fraza prin care este insinuată acuza, tipică în această privință, este cea prin care se declară anatema asupra: «oricui ar spune că omenitatea Domnului nostru face vădită dumnezeirea Sa». Negarea posibilității vederii lui Dumnezeu, chiar și prin intermediul omenității lui Hristos, este, pe de o parte, consecința ultimă a principiului formulat împotriva lui Ioan de Dalyatha, prin care nici o creatură nu-L poate vedea pe Dumnezeu și, pe de altă parte, constituie respingerea unei doctrine explicit mesaliene (...). Afirmatia, așezată aici pe seama doctrinei mesaliene, cum că prin omenitatea lui Hristos s-ar vădi dumnezeirea Sa, este mai aproape de latura tradițională a ereziei prin care se susține că dumnezeirea ar putea fi văzută prin ochii trupești. În acest caz, Timotei socotește, după cum am văzut, că orice activitate a sufletului, neînsoțită de trup, este nulă, respingând, în consecință, posibilitatea unei vederi omenești, fie ea și spirituală”⁷.

Brian E. Colless este de părere că Ioan Saba nu a fost condamnat de sinodul nestorian pentru că ar fi cunoscut scrierile Sfântului Macarie⁸, ci pentru „adoptarea doctrinei mesaliene”, în baza căreia „Sfânta Treime poate fi văzută numai de cel care a ajuns la desăvârșire”. Definită printr-o tradiție care a accentuat dintotdeauna realitatea omenității Mântuitorului Hristos, Biserica Nestoriană nu a trecut cu vederea poziția lui Ioan de Dalyatha și a celor care împărtășeau aceeași gândire. În felul acesta, au fost condamnate toate imaginile și conceptele de influență mesaliană: „vederea lui Dumnezeu în oglinda sufletului” sau „vederea firii dumnezeiești prin intermediul firii umane a lui Hristos”⁹. Prescripțiile catolicosului Teofil sunt cât se poate de grăitoare în acest sens: „Să fie anatema gândurile otrăvitoare ale mesalienilor, care spun adesea că

⁷ Robert Beulay, *L'Enseignement spirituel...*, pp. 426-427.

⁸ Referințe directe cu privire la scrierile macariene se pot distinge îndeosebi în cea de a XXVIII-a Omilie a sa.

⁹ Brian E. Colless, *The mysticism of John Saba*, în OCP, 1973, nr. 39, pp. 91-93.

dumnezeirea Unuia Născut se vădește în omenitatea Sa, afirmând, totodată, că omenitatea Sa este simplă (pșîțtâ), fără a fi compusă, după părerea plină de impietate a manibeilor. Căci natura dumnezeiască este necorporală, fără a fi limitată și nevăzută tuturor creaturilor, în vreme ce natura și ipostasul (qnômâ) omenesc al Domnului nostru are o realitate corporală (gșîmâ), limitată și vizibilă tuturor ființelor raționale; de aceea, nu este posibilă vederea naturii dumnezeiești. Aceasta (omenitatea) nu este fără limite, fără de început sau fără de sfârșit (dlășûlâm), așa cum este dumnezeirea Sa, și nici nevăzută, sau necreată, sau incorporală (...). Așa cum este imposibil ca cineva să vadă natura dumnezeiască a Fiului, care este Cuvântul lui Dumnezeu, sau Dubul Sfânt, așa nu este cu putință ca «vreun om să-L vadă pe Tatăl», după cum a spus Domnul nostru. Numai Cel ce este din firea lui Dumnezeu din veșnicie, numai Acela Îl poate vedea pe Tatăl. Îi anatematizez atunci pe toți cei care s-au lipit cu sufletul de cuvintele celor ce care învață aceste lucruri, gândind o schimbare și o transformare de natură în Domnul nostru Iisus Hristos. În același fel cum resping și anatematizez pe cei care spun că omenitatea Domnului nostru a fost golită de caracterul ei compus, devenind astfel un simplu dub»¹⁰. Și în alt loc: „Toți episcopii, călugării sau simplii credincioși care se fac vinovați de erezia mesaliană sau de o altă învățătură greșită nu vor putea, prin cuvântul Domnului nostru, să îndeplinească sfintele rânduieli în Biserică sau Sfintele Taine, până nu se vor lepăda în scris, înaintea întregii Biserici, de toate acestea»¹¹.

Pe de altă parte, asocierea sa cu numele ereticului Eunomie, care vedea în Dumnezeu Tatăl monada absolută, este din nou îndoielnică, Ioan fiind unul dintre misticii sirieni care a luptat toată viața împotriva „celor care, din ignoranță, doreau să scruteze esența Naturii Dumnezeiești celei fără de început»¹². Caracterul apofatic al misticii

¹⁰ Robert Beulay face trimitere aici la o altă consemnare a catolicosului nestorian împotriva ereziei mesaliene. Textul este redat, după traducerea germană, din siriacă de O. Braun, *Zwei Synoden des Katholikos Timotheo I*, în „Orientis Christianus”, II (1902), pp. 304-308, apud Robert Beulay, *L'Enseignement spirituel...*, pp. 426-427.

¹¹ *Sinode de Thimotée I* (790), Canon IV, dans *Sinodicon Orientale*, ou *Recueil des Synodes Nestoriens*, publié, traduit et adnoté par J.B. Chabot, Imprimerie Nationale, Paris, 1902, p. 607.

¹² *Scrisoarea L*, 16.

sale este cu mult peste raționalismul eunomian, între cele două polarități neputând fi nici un fel de asociere. În comparație cu învățătura sa, gnoseologia eunomiană „dezvăluie un intelectualism împins la extreme, privat de orice element religios pe care îl găsim în platonism. Este deci o dialectică rațională, care se ocupă cu idei abstracte (...). Toate numele folosite pentru a-L denumi pe Dumnezeu sunt fie simple semne, fără o valoare cognitivă, invenții umane, fie sinonime ale numelui deasupra oricărui nume, care exprimă în mod concret ceea ce Dumnezeu este în ființa Sa”¹³.

Trecând dincolo de latura contestată a scrierilor sale, Ioan Saba de Dalyatba rămâne în teologia siriană unul dintre cei mai mari scriitori mistici, „o bijuterie a misticii siriene, egal sau mai puțin egal cu Sfântul Isaac Sirul”. În laborioasa operă a reușit să așeze laolaltă valoroasa moștenire a înaintașilor săi Ioan de Apamea sau Isaac de Ninive, precum și mistică scriitorilor greci Evagrie Ponticul, Sfântul Dionisie Areopagitul și, mai ales, Sfântul Grigorie de Nyssa, ale căror opere au fost traduse în siriacă. Mai mult, el a reușit să-și păstreze originalitatea, sprijinindu-și întotdeauna doctrina „pe propriile experiențe dubovnicești, pe o viață monastică de cea mai înaltă calitate, care i-a permis să formuleze și să folosească, în mod liber și fără grija sistematizării, termenii și conceptele tradiționale, încadrându-le într-un stil foarte personal, liric, ardent, frecvent curățit de zgura pe care limba nu reușea să o exprime, făcând experiența unei realități conjugată cu înțelesurile dubovnicești (...). Fără nici o îndoială, Ioan de Dalyatba se poziționează alături de cei mai mari mistici ai creștinătății, fiind de talia Sfântului Ioan al Crucii sau a Sfintei Tereza de Ávila”¹⁴.

În ceea ce privește traducerea pe care o propunem în cele ce urmează, menționăm că ea s-a realizat după versiunea franceză, paralelă textului original siriac, semnată de prof. Robert Beulay și așezată în tomul XXXIX, Fascicule III, al colecției Patrologia Orientalis¹⁵.

¹³ Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, traducere din limba engleză de Prof. dr. Remus Rus, EIBMBOR, București, 1995, pp. 63-64.

¹⁴ Antoine Guillaumont, „Avant-propos”, în Robert Beulay, *L'Enseignement spirituel...*, p. 2.

¹⁵ Vezi: Jean de Dalyatba, *La Collection des Lettres de Jean de Dalyatba*, édition critique du texte syriaque inédite, traduction française, introduction et notes par Robert Beulay, în col. „Patrologia Orientalis”, tom XXXIX, fascicule III, nr. 180, Brepols, Turnhout/Belgique, 1978, pp. 54-69.

Scrisoarea I:

(Către un alt mare înțelept din timpul său)

1. Aceluia care, în lumina dumnezeiască răspândită în sufletul său, cercetează lucrurile ascunse și învață prin Duhul tainele Duhului, cel ce, prin Steaua cea mult strălucitoare, Care se ridică din inima sa, este, în lumină, unit cu Lumina. În acela, Duhul a așezat daruri, care vor umple marginile pământului; acela respiră în atmosfera Vieții prin Dătătorul de Viață, El Care fusese apăsător, odinioară, de mirosul cel greu al morții.

2. Învățătorule al meu, Părinte al sfinților! De atâta vreme aștept să întâlnesc omenitatea Ta cea plină de sfințenie și purtătoare de dumnezeire, dar sunt împiedicat de rănilor păcatelor mele. Duhul Sfânt, Care este întru Tine, poate mărturisi această slăbiciune!

3. Căci Domnul nostru mi-a dat să văd fața Ta și să uit de suferințele mele, inima mea bucurându-se înaintea apusului Tău în locul cel mai luminos al Împărăției celei Veșnice. Căci ascunzându-mă în întunericul slavei Tale, Doamne, nu sunt vrednic să Te văd, ochii sufletului fiindu-mi orbiți de razele întunericului luminos care te înconjoară. Însă, înțelepciunea în care a strălucit de aici, de jos, măreția Vieții, spre slava numelui Tău, aceea, asemenea soarelui acestuia, se așează pe pleoape ochilor și, împlinindu-și menirea, pleacă să întâlnească răsăritul Soarelui Celui Mare, Care este lumina celor dintru înălțime.

4. A vorbi despre felul descoperirii lui Dumnezeu în cunoștințele sfințite nu este cu putință limbii noastre. Însă îndreptățirea acestei mari taine o putem găsi așezată în cugetările pure și luminoase care s-au afundat în liniște. Căci în locul frumuseților celor negrăite, Dumnezeu Se arată celor care Îl iubesc pe Dânsul. El îi uimește prin bunătatea Sa și prin contemplarea tainelor Sale, așează în liniște pornirile lor păcătoase. Și cum locul acesta, al contemplării minunate, este unul al extazului, fiind înconjurat de liniște, cugetarea încearcă să iese din taină, până la locul vederii și arătării, până dincolo de granița de stăpânire a tăcerii. El îi minunează prin bunătatea Sa.

5. Locul al cărui limbă este liniștea, prin ce mijloc își va putea descoperi tainele sale? Și întrucât tainele acestui loc îi minunează pe

locuitori, adâncindu-i prin extaz în liniște, dacă se descoperă acelora care nu sunt obișnuiți cu ele, în această uimire, nu îi va goli oare de toată mișcarea și înțelegerea? Locul în care numele este Admirație, înțelegerea acestei taine fiind de asemenea extaz; și indiferent de numele grăirii, acesta este liniște, fără mișcare și fără numire. Prin măreția slavei sale, (locul acesta, *n.tr.*) își aruncă locuitorii în uimire, ținând în extaz pe aceia care, rămânând într-însul, sunt scăldați, prin vedere, în dulceața sa cea mai presus de cuvinte. Aici, îndrăzneala este înfrântă prin tăcere, căci gura tăcerii rămâne mută! Și întrucât gura îmi este amorțită de frica păcatelor mele, neputând grăi frumusețea cea negrăită a tainelor dumnezeiești, alerg către nemăsurata Sa milă, către iconomia tainelor dumnezeiești, unde sălășluiește liniștea și strălucește uimirea Eului ascuns, Care dăruiește vederea slavei Sale celor ce Îl iubesc pe Dânsul.

6. Mulțumindu-ți pentru rugăciunea ta cea plină de milostivire, pentru că, făcându-mă străin frumuseții, nu m-ai alungat de lângă muntele mântuirii, ca să nu mă ardă focul Sodomei, care îi înghite pe cei păcătoși¹⁶. Părinte al nostru, roagă-te pentru mine, strig către Tine cu lacrimi, plecându-mi capul înaintea Ta. Limba cugetării mele este negrăitoare și mută înaintea celor care se roagă cu credință și slobodă înaintea celor care iubesc. Picioarele îmi sunt fără de vlagă, umblând (pe un drum, *n.tr.*) fără umbră și, poticnindu-se de piatră, au început să sângereze, fiind rănite de cursele vrăjmașului. Întrucât lumina ochilor mei a fost îndepărtată de la mine prin necurăție și, neputând vedea acestea, așeză-mă sub mila rugăciunii Tale, făcându-o vindecare pentru rănilile mele, și luminează prin puterea atotștiinței Tale mișcările mele, cercetându-mi sufletul. Căci Domnul mă învrednicește cu bucuria vederii în duhul, cu toate că sunt orb și nu te pot vedea altfel.

7. Nu mă învinovățesc de a mă fi condus prostește, ca un nebun, căci bunătatea ochiului inimii Tale, care vede cele ascunse, învăluie faptele mele cele rele.

¹⁶ „Atunci Domnul a slobozit peste Sodoma și Gomora ploaie de pucioasă și foc din cer de la Domnul” (Fac. 19, 24).

Scrisoarea a II-a
(*Către un alt Înțelept*)¹⁷

1. Cât de minunată este frumusețea dragostei Tale, cea ascunsă întru cele de jos! Ea nu s-a scârbit nici de cele urâte ale lumii, așezându-le departe de răutățile ei, asemenea celui ce nu suportă să vadă nelegiuirile ei, nelăsându-se nicidecum întinat de acestea. Însă, este cu puțință ca sufletul tău să nu se fi depărtat de înălțimea cea învecinată Celui Preaînalt, adâncindu-se în întuneric spre cunoașterea tainei celei întunecate! Mai mult, aceasta¹⁸ s-a făcut după chipul Soarelui celui Mare al tuturor lumilor, înmulțind strălucirea Slavei Sale peste cei care stăteau întru întuneric. Cât despre mine, care nimic vrednic de mulțumire nu am pentru harul cel revărsat asupra răutății mele, (mă rog) Celui Atotbun să-ți răsplătească prin a Sa cercetare, oferindu-ți tot lucrul bun, la care nici măcar nu te-ai gândit. Amin!

2. Tu mi-ai strigat: „Nu mă uita, pentru că nici eu nu te-am uitat!” și (ai adăugat): „Dacă te voi uita, voi rătăci singur”. Însă ai acolo un adăpost (foarte) mic, unde sufletul este trimis în captivitate de un răpitor, care nu este, așa cum ai spus, Cel care răpește prin frumusețea Sa ceea ce îi aparține. De asemenea, am crezut că ceea ce doreai mi-a fost dat de Cel ce a promis că nu va înșela voința celor ce doresc ceea ce este bun¹⁹.

3. Mâna mea nu-L poate descrie pe Cel Care a făcut chipul, în așa fel încât El să poată fi văzut de făpturi. Înlătură tot ce se află înaintea ta, pentru că Cel ascuns înlăuntrul tuturor Se arată singur

¹⁷ Făcând trimitere la textul original siriac, precum și la alte traduceri arabe, menționate în studiul introductiv al traducerii sale, Beulay oferă, pe larg, varianta inițială a destinatarului celei de a II-a epistole a misticului sirian: „Răspunsul Înțeleptului, autor al acestei cărți, către sfântul Înțelept, căruia i-a fost trimisă scrisoarea anterioară” Vezi: „Patrologia Orientalis”, 39, p. 57, nota 1.

¹⁸ Adică „dragostea cea dumnezeiască”.

¹⁹ Având în minte exemplul unei strânse legături interpersonale și iubitoare, monahul sirian vizează aici pornirea firească a oamenilor de a oferi „cele bune” celor mai apropiați ai lor, întocmai după cum Tatăl Cel Ceresc Se apleacă spre fiii Săi, cei de sub cer, oferindu-le daruri bogate, după a lor trebuință. Fundamentul acestei idei stă așezat în Sfânta Scriptură, în cuvintele Mântuitorului Hristos: „Că oricine cere ia; cel care caută află; și celui care bate i se va deschide. Sau cine este omul acela între voi care, de va cere fiul său pâine, el îi va da piatră? Sau de-i va cere pește, oare el îi va da șarpe? Deci, dacă voi, răi fiind, știți să dați daruri bune fiilor voștri, cu atât mai mult Tatăl vostru Cel din ceruri va da cele bune celor care cer de la El!” (Mt. 7, 8-11; Lc. 11, 9-13).

înaintea vederii tale. Fericit este acela care se îndepărtează de ale sale și care, lăsând la o parte părtinirea cea de acolo, va găsi cale spre simplitate, alături de Tatăl sufletului său!

4. O, taină! Minunăție așternută peste extazul celor adânciți în Dumnezeiasca Lumină, Loc limpede și frumos, unde toate lucrurile mi se pleacă, astfel încât singur este văzut Domnul tuturor lucrurilor! Unde mă aflu acum nu știu, căci inima mea este cuprinsă de bunătatea Celui Bun.

5. Fericit este cel ce te-a îmbrățișat și care, chiar după adormire, simte parfumul tău preafrumos! Fericit cel ce șade și Îți vede strălucirea unindu-se cu el, după chipul razelor soarelui! Fericit este cel ce vede hrana sa schimbându-se după a Ta asemănare, pe care gustându-o în palatul său și (pentru care) ea se schimbă în bucurie prin dulceața Ta! Fericit este cel ce Te vede amestecat cu băutura, care bea și a cărui inimă tresare (atunci) de dragostea Ta! Fericit este cel care, cercetând adâncul sufletului său, Te găsește acolo cu minunată vedere și se minunează de frumusețea tainelor care izvorăsc din inima lui!

6. Inima mea vine să ia împotriva penei (mele)²⁰; o voi răni neputându-o împărtăși aici de bunătăți minunate; căci văd râuri de apă vie²¹ curgând din Izvorul fericirilor și, deși vor apărea, rămân acoperite și ascunse de tăcere. Nu mă învinovățu de nebulie, spunând că m-am lăsat cuprins de fervoarea Vinului care înveselește toate, uitând de ceea ce este al meu. Tot sufletul încărcat de cuvinte care intră în acest loc este scaldat prin tăcere, (sărăcit) de cuvinte și de mișcări prin mirarea care naște taina. Acolo, Dumnezeu arată frumusețea celui pe care îl iubește. Acolo, sufletul își descoperă existența și pe Hristos, Care Se descoperă în ea și o înveselește prin vederea Sa. Acolo, ea vede frumusețile minunate ale îngerilor care stau așezați în mirarea slavei Celui Ce trăiește veșnic. Acolo, Sfânta Treime Se arată în chip tainic și Ipostasurile Sale se descoperă minții despățimite: mare este această taină, care nu poate fi înțeleasă decât printr-un duh limpede. Acolo, lumea celor morți întru Hristos²² se

²⁰ Ceea ce vrea să spună aici monahul sirian este că sentimentul depășește de multe ori capacitatea de exprimare, în cazul său scrisă, pana fiind instrumentul de lucru cu ajutorul căruia el reușește, în linii mari, să immortalizeze aceste trăiri.

²¹ „Cel ce crede în Mine, râuri de apă vie vor curge din pântecele lui” (In 7, 38).

²² „Pentru că Însuși Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului și întru trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogori din cer, și cei morți întru Hristos vor învia întâi” (I Tes. 4, 16).

va descoperi tainic, Domnul Însuși descoperindu-Se într-însa, El fiind Lumea lumilor, Lumea cea nouă, Creatorul lumilor în care sălășluiesc făpturile raționale. Logosul este hrana sa; Băutura, El îi este bucuria; Soare, El îi este soarele; Veșmânt, El îi este veșmântul; vederea Lui este și vederea sa; cunoștința Lui este miezul cunoștinței sale. Făcându-se asemenea Lui, prin har, el (nevoitorul, *n.tr.*) își descoperă adevărata asemănare: creatura în Creatorul ei își descoperă Creatorul.

7. Oricine descoperă aceste lucruri descoperă în chip tainic învierea²³ și toți cei care nu văd acestea se numără încă printre cei morți.

În cea de a III-a Scrisoare, preacuviosul părinte se adresează „Către un frate, care a fost un timp prietenul său, apoi, supunându-se lui Malin, se ridică asupra-i cu hule”. Din cele numai câteva rânduri ale acestei epistole putem desprinde cu ușurință caracterul irenic prin care se caracterizează gândirea monahului sirian, preocupat mai mult de latura mistică a vorbirii cu Dumnezeu, decât de zavistia lucrurilor celor trecătoare. Și aici, ca în mai toate epistolele sale, descoperim obișnuitele trimiteri scripturistice, specifice în speță literaturii siriene. Iată conținutul epistolei:

Scrisoarea a IV-a

„Aștept cu nerăbdare hulele tale, iar ofensa ta o socotesc spre laudă. Însă tu mi-ai spus «Pentru ce mă învinovățești de insultă?». Ia seama la înțelesul acestor cuvinte: Domnul nostru a spus: «Și cu botez am a Mă boteza și câtă nerăbdare am până ce se va împlini!»²⁴, dorind să spună: „Sunt aproape de moarte și aștept punerea în groapă”. Totuși, aceasta nu l-a împiedicat pe Iuda, prietenul Său, să-L vândă.”

Scrisoarea a IV-a

(Către unul din frații eremiți)

1. Numele pe care îl porți²⁵, fratele meu, este cu mult mai înalt decât cel pe care l-ai primit de la părinții tăi. Pentru ca și faptele

²³ Cf. Efes. 2, 6: „Și împreună cu El ne-am sculat și împreună ne-am așezat întru ceruri, în Hristos Iisus”; Col. 2, 12: „Îngropați fiind cu El, prin botez, cu El ați și înviați prin credința în lucrarea lui Dumnezeu, Cel ce L-a înviat pe El din morți”.

²⁴ Lc. 12, 50.

²⁵ Aici, Ioan face trimitere la statutul destinatarului său, de monah eremit.

tale să se asemene numelui tău, trebuie ca trupul tău să strălucească prin inteligență și curățenie, iar sufletul tău să fie spălat (de noroiul, *n.tr.*) gândurilor păcătoase. Și asemenea unui foc ce arde mereu îndreptat spre Dumnezeu, la fel și privirea ta să caute neîntrerupt către El, însoțindu-se cu nemijlocit de lauda Lui în inima ta, până ce sufletul tău va dobândi asemănarea (cu Dânsul).

2. Străduiește-te (să te abții, *n.tr.*) de la multa mâncare și depărtează-te de la tovărășia oamenilor, mai ales a acelor care nu sunt fierbinți în credință, până ce se va aprinde în tine dorul după singurătate. Căci iată lemnele cu care vrășmașii noștri țin aprins focul păcatului: participarea în adunări, vorbirea cu femei, prea strânsa legătură cu frații mai tineri, fie ei din lume sau din mănăstire. Și acest din urmă lucru este cel mai rău dintre toate relele pentru slujitorul lui Hristos, el și prietenia lui păcătoasă, adică legătura cu fiicele legământului²⁶. Când mama acestor pui de năpârcă²⁷, care este

²⁶ Instituția fiilor și fiicelor legământului (sau *bany qyāma*) a constituit, alături de conceptul de *ibīdāyā*, unul dintre elementele de bază ale protomonahismului sirian. Fundamentându-se exclusiv pe ideea de legământ, membrii acestei prime forme de manifestare mistico-monahală trăiau în grupuri mari, bărbați și femei, afierosiți cu jurământul castității, căutând împreună calea spre mântuire. Deși practicau o asceză severă, etosul lor fiind așezat de multe ori lângă vechile rânduiele eseniene, *bany qyāma* au fost, totuși, priviți cu rezerve de anumiți episcopi ai perioadei primare. Observăm aceeași rețineră și la autorul nostru, care socotește impropriu însoțirea monahului cu „fiicele legământului”, acesta riscând să se depărteze astfel de scopul viețuirii sale. Sirologul englez Sebastian Brock oferă mai multe detalii despre acest interesant element al protomonahismului sirian: „*Bany qyāma* pare să fi fost un grup de oameni care duceau o anumită formă de viață consacrată și al căror numitor comun era faptul că făcuseră cu toții făgăduința castității, fie ca *batbuluta* - «feciorie», fie ca *qaddisbuta*, în sensul tehnic al cuvântului. Acest grup de oameni, denumiți simplu *qyāma*, pare să fi alcătuit însăși inima comunității bisericii locale; fără îndoială că preoții și episcopul vor fi fost aleși din rândurile lor, dar, în perioada timpurie (care include și timpul în care a viețuit Sfântul Efrem), clerul și *qyāma* nu se suprapuneau câtuși de puțin. De la Afraate aflăm că membrii *qyāma* trăiau în mici asociații formate din bărbați și femei, care viețuiau împreună (fapt care îl nemulțumea pe Afraate), alcătuiind comunități religioase domestice sau comune, neoficiale. Țineau în esență viața urbană sau rurală, departe de modul monastic egiptean al anahorezei sau retragerii din orașe și sate, în pustie, fie de unul singur, după modelul avvei Antonie cel Mare, fie în comunități, pe urmele avvei Pahomie cel Mare”. Vezi: Sebastian P. Brock, *I. Ochiul luminos. Viziunea spirituală a lumii la Sfântul Efrem Sirul*, traducere de Pr. Mircea Ilecui, și *II. Imnele despre Paradis*, traducere de Diac. Ioan I Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 144.

²⁷ Aici monahul sirian vizează patimile de care trebuie să se ferească eremitul.

lăcomia, încolțește în tovărășia fraților, atunci viața acestora este secătuită de nevoița cea bună. Atunci când sufletele noastre vor fi despuiate de lucrurile lor, atunci nu vor mai putea cădea asupra fiilor vrășmașului, nici se vor putea ridica spre Dumnezeu, în Care vor fi mântuite. Trupul întinat uită și el de aceste lucruri și, cu toate că ar trebui să lucreze pe cele bune, fără durere el se topește.

3. Te rog, frate, înfăptuiește toate aceste sfaturi înaintea prietenilor tăi. Căci felul în care ne petrecem viața nu este fără de rânduială, ci trebuie rânduit după asemănarea celor care veghează din înălțime²⁸. Somnul prea mult întunecă mintea, în așa fel încât ea nu mai este în stare să vadă aceste lucruri, însă privegherea îl arată pe cel nevoitor asemenea Serafimilor, făcându-l străin lucrurilor omenești, în așa fel încât dorința după Dumnezeu să crească permanent într-însul.

4. Frate, întrucât patimile se așează în suflet, omul, oriunde s-ar găsi, se aseamănă orașului (plin) de tumultul unui popor numeros. Aceasta este ceea ce David numește „cetate”²⁹ de refugiu în deșert³⁰, care se tâlcuiește loc ales pentru eliberarea de patimi. Așadar, atunci când omul se separă de patimi, ca de acel oraș, el găsește lângă Dumnezeu libertatea care îi îmbărbătează să spună: „Cine va fi de acum nădejdea mea, dacă nu Tu, Doamne?”³¹. Și dacă Cel Preabun va vedea că s-a separat de tot, El îl va face să înțeleagă glasul care îl va înveseli și-l va liniști: „Curaj! Curaj! Eu nu te voi lăsa niciodată, nu te voi abandona și, oriunde vei fi, Eu voi fi cu tine”. Atunci când acela, vărsând lacrimi (de pocăință), va înțelege aceste lucruri, va striga precum un copil, primind cât de puțin din

²⁸ Ioan arată aici că viața călugărească este rânduită după chipul celei îngerești, așa cum spune și proorocului Daniel: „Această hotărâre se sprijină pe porunca îngerilor, iar porunca sfinților este ca să cunoască cei vii că Cel Preaînalt stăpânește peste împărăția oamenilor, pe care o dă cui vrea și poate să ridice peste ea pe cel mai de jos dintre oameni” (Dan. 4, 14).

²⁹ Cf. II Rg. 5, 9: „Atunci s-a mutat David în cetate și a numit-o cetatea lui David; și a făcut întărituri de jur împrejur, de la Milo și până înăuntru”.

³⁰ Cf. II Rg. 15, 23-24: „Și a plâns toată țara cu glas mare și tot poporul a trecut pârâul Chedron și a trecut și regele pârâul Chedron și s-a dus tot poporul cu regele pe calea spre pustiu. Și iată era acolo și Țadoc preotul, împreună cu toți Leviții care duceau chivotul legământului Domnului din Betar, și au pus acolo chivotul lui Dumnezeu; iar Abiatar a stat pe un loc înalt până ce a ieșit tot poporul din cetate”.

³¹ Ps. 39, 8.

prezența celui care l-a zămislit: „Avva! Avva! Avva!”³², negăsind alte cuvinte mai potrivite în acel ceas.

5. Căci limpezimea³³ îl face să rămână în extaz și harul nu încețază de a trezi în el mișcările îndreptate spre ceea ce este pătimitor³⁴, adică, mai precis, nevoitorul e purtat (în ceastă limpezime) de mișcările lumii celei noi, de taine, de descoperiri, de cunoașteri izvorâte din Ființa Dumnezeiască: lucruri despre care nu poate să grăiască. El nu-și mai amintește de existența pe care a primit-o în lume, nici de nașterea sa cea după trup, nici de vreo tovărășie omenească: dragostea Celui ce l-a plăsmuit, Tatăl a toate, îi dă să uite de toate prin schimbarea mișcărilor sale. Cei care iubesc sunt uniți cu cei care iubesc, asemănându-se în chip inefabil îngerilor de lumină și tovărășiei acestora (...). O, cât de minunată este iubirea care se arată asupra aceluia care a fost astfel amestecat cu ea și a recunoscut în ea pe părinții săi!

6. Pana mea strălucește în vâlvătaia focului Tău, o, Iisuse! Mâna mea s-a oprit din scris și ochii mei au fost inundați de razele frumuseții Tale. Pământul pe care eu merg s-a clătinat sub mine. Minteaa mea a fost cuprinsă de uimire prin splendoarea pe care Tu o izvorăști și, de acum încolo, eu mă văd ca și cum nu aș fi. O flăcără se aprinse în oasele mele³⁵ și izvorul ei a cuprins carnea mea întregă,

³² Ioan Monahul are în minte aici cuvintele Sfântului Pavel, care, vorbind despre prezența binecuvântată a harului Sfântului Duh, spune: „Pentru că n-ați primit iarăși un duh al robiei, spre temere, ci ați primit Duhul înfierii, prin care strigăm: Avva! Părinte!” (Rom. 8, 15).

³³ Termenul „liniștire” (*špiûṭā*, în varianta transliterată) este comentat de sirologul Robert Beulay, în introducerea sa la traducerea franceză a *Scrisorilor* lui Ioan de Dalyatha. Astfel, pomind de la acest concept, părintele Beulay descoperă compatibilitatea ideologico-mistică dintre doi mari mistici sirieni: Ioan Saba de Dalyatha și Iosif Hazzâyâ. În acest context, făcând trimitere în special la *Scrisoarea 48*, el subliniază echivalența dintre „puritate și contemplarea lucrurilor materiale, pe de o parte, și limpezime și contemplarea entităților dubovnicești, pe de altă parte, caracteristice gândirii lui Iosif”. În aceeași scrisoare, Beulay identifică, din punct de vedere simbolic, legătura lui *špiûṭā* cu „Pământul făgăduinței”, evocată în scrierile veterotestamentare. În *Scrisoarea 49*, termenul se găsește explicat în compatibilitate cu Judecata dumnezeiască și cu Providența. Ținând cont de toate aceste alternanțe de sens, prof. R. Beulay confirmă lipsa unui înțeles tehnic bine definit în ceea ce privește locul lui *špiûṭā* în mistica lui Ioan de Dalyatha. Vezi: „Patrologia Orientalis”, 39, p. 44.

³⁴ „Ale gândurilor sau ale cuvintelor” (*n.tr.*)

³⁵ *Cf.* Lev. 1, 8.

aceasta rămânând nearsă. O, cuptor de sfințenie, în care Olarul și-a curățit munca mâinilor Sale de întinăciune! O, haină de lumină, care ne-ai dezbrăcat pe noi de voința noastră, pentru a ne îmbrăca acum în chipul focului! Îngăduiește-mi, Doamne, să dau ceea ce este mai sfânt fiilor tăi, căci nu voi arunca cele bune câinilor, ci celor ce Te iubesc pe Tine. Voi dărui mărgăritarele pe care le-am cules din sânurile Tale, o, Maică Preasfântă, și nu le voi arunca porcilor ca să le calce în picioare!³⁶

7. Slavă Ție! Cât de minunate sunt tainele Tale! Fericiți sunt cei care Te iubesc pe Tine, căci în fiecare clipă ei strălucesc în frumusețea Ta și Tu le faci daruri din Tine Însuși! Aceasta este pregustarea Învierii³⁷ de către cei morți întru Hristos³⁸, despre care vorbește fericitul Pavel. Fericiți sunteți voi, cei singuratici (*ihîdāyā*), că v-ați făcut asemenea Celui Unul-Născut³⁹, Singurul Fiu al lui Dumnezeu,

³⁶ Cf. Mt. 7, 6: „Nu dați cele sfinte câinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare și, întorcându-se, să vă sfășie pe voi”.

³⁷ Cf. Efes. 2, 6; Col. 2, 12: „Și împreună cu El ne-a sculat și împreună ne-a așezat întru ceruri, în Hristos Iisus”.

³⁸ Cf. I Tes. IV, 16: „Pentru că Însuși Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului și întru trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogori din cer, și cei morți întru Hristos vor învia întâi”.

³⁹ În tradiția Bisericii Siriene de limbă semită, termenul folosit pentru definirea conceptului de „singuratic” este *ihîdāyā*, care apare de cele mai multe ori alături de *bany qyāma*. Această asociere era realizată tocmai pentru a-i vădi pe cei care, deși trăiau în comunitate, făcuseră legământ pentru a-și păzi nepătată fecioria și pentru a trăi într-o permanentă fraternitate. Deși nu dobândiseră hirotonia prin punerea mâinilor, ei erau numiți adesea „păstori” (*allane*), aflându-se la dispoziția episcopului. Existența lor în viața Bisericii Siriene poate fi justificată și descrisă prin numeroase exemple de ordin scripturistic. Așa se face că, în Vechiul Testament, statutul patriarhului este descris uneori după modelul *ihîdāyā*. Chiar și proto-părintele Adam apare după creație ca „singurul” om de pe pământ, așa cum Dumnezeu „este *Ihîdāyā* în înaltul cerului”. Hristos, Adam cel Nou, a fost de asemenea *Ihîdāyā*, adică Singur, însă, spre deosebire de Adam cel vechi, El a rămas unitar în voință, nefiind supus păcatului. Elementele acestei frumoase analogii sunt descrise de IPS Irineu Popa, care trasează următoarea simetrie: „În primul rând, este cazul lui Adam, care nu are tată trupesc, și al lui Iisus, Care nici El nu are tată trupesc. Adam a fost născut din pământ feciorelnic, pentru că încă nu plouase, ca pământul să fecundeze, și din Duhul lui Dumnezeu; la fel, Iisus este născut dintr-o Fecioară și din voința lui Dumnezeu. Așa precum Adam a fost creat din puritatea țărânei (pământul virgin), «căci Dumnezeu nu trimisese încă ploaie pe pământ și nu era nimeni să

unit din veșnicie cu El! Iată de ce vi s-au descoperit vouă tainele cele ascunse ale Tatălui și strigați cu îndrăzneală: „Noi avem mintea lui Hristos”,⁴⁰ El a apărut în inimile noastre și „ele vor fi luminate prin slava lui Dumnezeu”.⁴¹ Vai mie, celui care în mod voit mă lipsesc de aceste daruri, pregătindu-mi de aici de jos moștenirea cea întunecată!

8. Dumnezeuul meu, dezbracă-mă prin harul hainei Patimilor Tale de întunericul Gheenei și îmbracă-mă în mantaua luminii Tale celei sfinte – în care ai îmbrăcat Lumea cea nouă – înaintea ieșirii mele din trup. Dă-mi mie, Doamne, frumusețea vederii tale în mâncare și descoperirea tainelor Tale celor ascunse în sânul Ființei Tale, în băutura care veselește. Fă din mine, Doamne, un mădular în trupul Unicului Tău Fiu, ca să înțeleg taina unirii cu Tine, atât cât poate pricepe firea mea cea slabă.

9. Îndrăznește, frate, a cere zi și noapte mângâierea Domnului tău și spune-I Lui: „Preabunule Tată, dă-mi mie mângâierea Ta, cu

lucreze pământul», și a fost format de mâna lui Dumnezeu, prin Cuvântul lui Dumnezeu, «căci toate prin El s-au făcut», la fel, El, Care este Cuvântul, recapitulându-l pe Adam în Sine, a primit o naștere cu dreptate, permițându-i cuprinderea lui Adam în Sine Însuși, din Fecioara Maria. Deci, dacă primul Adam a fost luat din țărână, Dumnezeu fiind făcătorul lui, la fel și al doilea Adam, recapitulându-l în Sine Însuși, trebuia alcătuit ca om de Dumnezeu, pentru a se analiza o analogie cu cel dintâi, în ceea ce privește originea Lui. De ce n-a luat Dumnezeu din nou țărână, ci a dispus ca alcătuirea lui Hristos să fie din Maria? Ei bine, tocmai pentru că nu trebuia să cheme la ființă o alcătuire, ci ca aceeași alcătuire să fie rezumată în Hristos, precum există în Adam, păstrându-și astfel analogia”. Tot în acest sens, sirologul englez Sebastian Brock vorbește despre dimensiunea unitară a termenului de *ibîdāyā*. „A fi singur” – spune el – „înseamnă și a fi unitar, cu mintea neîmpărțită în felul în care voia lui Adam a fost împărțită atunci când a furat și a mâncat din fructul oprit; de asemenea, doar o inimă împărțită se angajează în cercetarea Dumnezeirii ascunse”. Pe de altă parte, Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel Unul-Născut, este modelul ascetului, El Însuși fiind prin excelență un solitar, un celibatar. El are inima simplă și nedespărțită, întrucât țelul pe care îl slujește este unul singur. Vezi: Sydney H. Griffith, *Monks, sigles and the „The sons of The Convent”*. *Reflection on syrian ascetic thermonology*, în *EYAOΓHMA*, Studies in honor of Robert Taft, Roma, 1993, pp. 142-143; IPS Irineu Popa, *Iisus Hristos este Aceiași, ieri și azi, și în veac*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2010, pp. 174-175; S. Brock, *Ochiul luminos...*, p. 145.

⁴⁰ Cf. I Cor. 2, 16: „Căci «Cine a cunoscut gândul Domnului, ca să-L învețe pe El?». Noi însă avem gândul lui Hristos”.

⁴¹ Cf. II Cor. 4, 6: „Fiindcă Dumnezeu, Care a zis: «Strălucească, din întuneric, lumina», El a strălucit în inimile noastre, ca să strălucească cunoștința slavei lui Dumnezeu, pe fața lui Hristos”.

toate că m-am făcut nevrednic de aceasta! Prin ea, toată apăsarea patimilor este scoasă din suflet; ea face să dispară toți vrășmașii noștri și să ne împărtășim de darurile ce vin din sânul Părintelui. Căci ea este maica tainelor noi ale Lumii celei noi, întrucât prin ea Hristos apare întru tine, iar chipul sufletului tău strălucește în El: de acum înainte, El Își face sălaș întru tine, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt⁴²; căci dorința după Hristos, o, fratele meu, are puterea de a smulge din suflet dorința și amintirile cele din lume, în așa fel încât nevoitorul să nu tânjească decât după Dumnezeu. A Lui fie slava, de la toți cei care Îl iubesc și pe care îi bucură cu mângâierea Sa. Amin.

⁴² „Iisus a răspuns și i-a zis: Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi, și vom veni la el și vom face locaș la el” (In 14, 23).